

Dražgoše, januar 1942

Muzejsko društvo Železniki
Skupina za zgodovino NOB

Čim bolj se odmika čas tistih dni, tako usodnih za vas Dražgoše in njih prebivalce, tem bolj prava slika boja, junaštev, žrtev in trpljenja tone v pozabo. Neposredni udeleženci boja in očividci dogajanj so v glavnem preminuli. Generacije, ki so tedaj predstavljale srž prebivalstva, so odšle, z njimi pa tudi vsa doživetja, ki in kakor so jih posamezniki doživljali, pa bi bila vredna zapisa. Redke so izjeme, tedaj otroci, danes osiveli starci, ki so doživljali kalvarijo trpljenja, strahu, stisk in maščevanja, pa imajo zato še kaj povedati. Nič krivi so bili pahnjeni na pot siromaštva, brezdomstva, uničenja, zaznamovani za vse življenje. Danes neradi govorijo o tem. Preveč je bilo gorja in še danes, pa čeprav je od tedaj preteklo že toliko let, prenekaterega stisne v sebi in mu zastane beseda. Spomini nočejo v pozabo. Hoteli ali ne, nosijo jih s seboj in so jim popotnica za vse življenje. Čemu torej odpirati nikoli zaceljene rane? Vse, kar se še da iztrgati pozabi, je vredno zapisa. Zato, da se ohrani spomin na prestano gorje v opomin zanamcem, da se le-ti pouče o stiskah in trpljenju, ki so mu bili v tistih dneh izpostavljeni nič krivi Dražgošani, da se pouče, kaj jih lahko doleti v brezumnem vojnem času, ko so na pohodu podivjane horde, ko je na preizkušnji zdrav razum, ko odpove vsaka človečnost, ko ideologija vzpodbuja umore in je vrednotena bolj od življenja človeka.

SPOMINI NA DRAŽGOŠKO BITKO V JANUARJU 1942

Janez Jelenc

P. d. Bolčarjev Janko, rojen leta 1932 v Dražgošah. V času bitke star 10 let. Sedaj živi v Kropi.

Začelo se je ob zori

Cankarjevci so prišli v Dražgoše zvečer, dan pred novim letom 1942. Naselili so se v sokolskem domu in po več hišah domačinov. Dražgoše so bile razdeljene na tri zaselke: Pri cerkvi, Na pečeh in Jelenšče. Do pričetka napada so bili nastanjeni v vseh delih vasi.

6. januarja so v sokolskem domu pripravili velik miting, na katerega so povabili vse vaščane, udeležilo pa se ga je tudi več ljudi iz okoliških krajev. Govornika sta bila komisar Stane Žagar in znani borec Lojze Pečnik. Pečnik je pogosto zahajal tudi k nam v sodarsko delavnico, kjer sta oče Matija in brat Maks izdelovala sode. Navdušeno je govoril o osvobodilnem boju in zanj pridobil tudi njiju. Bilo mi je deset let in sem tem govorom prisluhnil z velikim zanimanjem in radovednostjo.

Prišel je 9. januar, ko so Nemci napadli vas. Bojni ples se je razvnel že zgodaj, kmalu po osmi uri zjutraj. Prvi naval so cankarjevci uspešno odbili in napadalce zadrževali na izhodiščnih položajih za vasema Lajše in Rudno. Pokalo je vse do noči. Prvi Nемеc je padel na Slemenu pod večer prvega dne borbe. Naslednji dan so Nemci napad ponovili iz smeri Rudnega in Lajš, tokrat z okrepljenimi močmi. Tudi iz smeri Kališ niso mirovali. Glavna smer napada je bila proti skali, takrat imenovani Jelenca. Tudi ta dan je bila obramba uspešna, napadalci so bili odbiti in niso uspeli priti v vas.

Na Rudnem so tega dne postavili minomete in celo topove in z njimi pričeli obstreljevati vas. Prva, ki so jo zadeli, je bila Žerelnikova hiša, ta je tudi prva pogorela. Boj je bil zagrizen vse do mraka. Nobena stran ni popustila.

Pri nas doma se je zvečer zbrala vsa naša družina. Oče je napovedal, da bo treba nekaj ukreniti. Odločil je, da moramo mama, sestra Francka, brata Ludvik in Jože ter jaz zjutraj na Jelovico.

Prebudil nas je že ob treh zjutraj. Mama je skuhalo žgance in zadnjikrat smo posedli k domači mizi. Žgancev se ni dotaknil nihče. Skrb je bila prevelika. Zase vem, da sem jokal. Podali smo se na pot proti Jelenščam. Tam je bilo zbranih več vaščanov. Pregovorili so nas, naj se ne podajamo na tako tvegano pot, ker da so Jelenšče varne, v zavetju in za ogenj iz vasi nedosegljive. Tako smo ostali v Jelenščah pri Grogovcu.

Ko se je začelo daniti, so Nemci vas znova zasuli z ognjem iz minometov in topov. Zagoreli so trije hlevi, med njimi tudi naš. Popoldne tega dne je Nemcem uspel preboj za hrbet skupini braniteljev na skali Jelenca, ki jo je vodil legendarni borec Henrik Biček. S skale je s svojo strojnico obvladoval dobršen del terena pod seboj in bil tako steber obrambe na vzhodnem delu vasi. Nemci so prišli do skale iz zgornje strani in izsilili umik. Ob tem je bil Henrik Biček ranjen. Zaradi izkazanega junaštva so kasneje skalo preimenovali v Bičkovo skalo.

Vzhodni del obrambe vasi, kjer je bil pritisk napadalcev najmočnejši, je s tem popustil, z njim pa obramba na vsej širini. Cankarjevci so se pričeli umikati proti Jelovici, vas pa prepuščati Nemcem. Ti so napad usmerili proti Jelenščam in vanje vdrli iz zadnje strani. Takrat se je pričelo trpljenje in tragedija za vso vas. Najprej morija v Grogovčevi hiši. Nемеc je skozi okno v notranjost vrigel ročno bombo; prisebni Ožbetov oče jo je ujel in jo vrigel nazaj. Toda bilo je že prepozno in bomba je eksplodirala; še v prostoru. Vrglo nas je po tleh. Na stropu je odpadel del ometa. Ranjen je bil le Ožbetov oče. Čudno naključje. Drobec bombe ga je zadel v vrat. Ženske so snele rute z glav in mu hitele zaustavljat kri. Umaknili smo se v vežo. Tu je za posledicami eksplozije v naročju svoje mame umrl otrok, Koritnikova Rezka. V Grogovčevo hišo, polno vaščanov, so prihrumeli Nemci. Izgnali so nas iz hiše. Koritnikovi mami, ki je še vedno imela v naročju zdaj že mrtvo hčerko,

niso dovolili, da jo vzame s seboj. Pri malih vratih sta hotela izstopiti Ožbetov Jaka in Lovrihov oče, pa so oba takoj ustrelili. Nas so izrinili skozi glavna vrata in nas odgnali k sosedovemu skednju. Moške so takoj izločili. Ženske in otroke so postavili k zidu. Ranjenega Ožbetovega očeta, ki sta ga žena in mati vodili pod roko, je Nemeč ustrelil. Padel je v sneg tik pred menoj. Ležečega je ustrelil še v glavo. Mater in ženo so nagnali v našo skupino, stoječo pri zidu ob hlevu. Znašli smo se v krogu brzostrelk. Proti nam so postavili še strojnico, drugo pa proti možem, ki so bili v gruči oddvojeni in so stali nasproti nas, vsi z dvignjenimi rokami. Medtem so lovili moške tudi po drugih hišah in jih postavljali k že obstoječi grupi. Nabrali so jih osemnajst. Najmlajšemu je bilo enajst, naslednjemu pa dvanajst let. Oba sta bila bratranca in oba Toneta. Najstarejši v gruči, Peskarjev oče, pa jih je imel že krepko preko sedemdeset. Na domu so ga potegnili s kmečke peči in ga postavili v vrsto. V gruči so stali tudi moj oče Matija ter bratje: Maks, Polde in Francelj. Štirje naši. Tega prizora ne bom nikoli pozabil. Pregloboko se mi je vtisnil v spomin.

Vse se je odvijalo z bliskovito naglico. Zaslišala so se rezka povelja in strojnice so pričele bruhati ogenj. Pričela se je morija, morija nič krivih vaščanov, očetov in bratov. Zdaj so se slišali le še rezget strojnic, kriki žrtev, žena in otrok, stok ranjenih. Eno samo vpitje. Drug za drugim so žrtve padale v večno temo, kot spodžeto klasje. Krvniki so tešili svojo slo po maščevanju in se naslajali ob trpljenju prisotnih. V grozi in strahu so mi šklepetali zobje. Videl sem, kako je krogla enajstletnemu bratrancu razbila zobe, da so se razleteli po zraku. Brat Francelj je, ko je bil zadet, zaklical "mama!" in se mrtev zgrudil v sneg. Očeta so slabo zadeli. Potegnili je klubuk čez oči, kar je opazil Nemeč, pristopil k njemu in ga ustrelil v glavo. To se je dogodilo tudi vsem, ki so kakor koli še kazali znake življenja. V besu so svoje delo opravili brez popravljanja napak, temeljito. Vsa ta morija se je opravila vpricho nas, pred našimi očmi.

Moška gruča je bila pokošena. Zdaj naj bi bili na vrsti mi: matere in otroci. V strahu smo čakali, kdaj bodo

udarili po nas. To pa se ni zgodilo. Nagnali so nas v hlev, med živino. Bila je že tema. Bali smo se, da nas bodo žive zažgali. To je bilo vzdihovanja in joka, živina je bila vznemirjena in je mukala, da nam je paralo dušo. Z naveze se je utrgal bik, ki pa ga je gospodinja kmalu uspela privezati nazaj. V temi in mrazu smo stopicali po gnoju in tavalili po hlevu vse do jutra, ki smo ga nevedoč, kaj bo z nami, v strahu pričakovali.

Z dnem se je na vratih pojavil nemški oficir s skupino policistov. Nagnali so nas iz hleva v sneg in mraz. Pobite žrtve so še vedno ležale tam v snegu, na mestu poboja. Vpricho nas so drugega za drugim zvelkli v bližnji senik in ga z njimi vred zažgali. Ko so to opravili, so nas prisilili v kolono in jo usmerili proti Lajšam. Ko je opotekajoča se kolona prestrašenih, na smrt utrujenih, od mraza premrtih, duševno otopenih žena in otrok prispela tja, so nas strpali v zgornjo kamro Štihelnove domačije. Tu so nas zadržali še naslednji dan in še eno noč. Pred vhod so postavili strojnico in nas zastražili, kot da smo jim nevemkako nevarni. V resnici smo bili trop prestrašenih ovac, brez lastne volje. Privoščili nam niso ne hrane ne vode. Matere z majhnimi otroki bi morale dobiti, toda s čim, če pa so se še same komaj držale pokonci. Tako so bili za hrano prikrajšani tudi najmlajši. Podoživljali smo preživeto gorje in brez prestanka tiho ihteli. Razjokati se je morala duša. Trpljenju pa še ni bilo videti konca.

Tretji dan smo ob spremstvu policistov spet zagazili v sneg. Tokrat so nas usmerili proti Selcem. Ne vem, kako je prišla med nas vest, da nas bodo odpeljali v šentviške zapore. V Selcih so na nas že čakali tovarnjaki. Pričeli smo jih polniti. Nekateri so že bili na njih, drugi pa so še stali v vrsti, da jih zasedejo. Nenadoma se je zaslišalo povelje: "raus"; vsi s tovarnjakov nazaj v vrsto. Odmakniti smo se morali nekaj stran. Pustili so nas čakati. Nismo vedeli, kaj se dogaja. Zaslutili smo, da nismo več zastraženi, da smo ostali brez nadzora. Zmedeni nismo vedeli, kaj početi, kaj smemo. Pričeli smo se razhajati. Na začetku tisti, ki so imeli še nekaj poguma in svoje volje, počasi pa smo se razkropili tudi ostali, presenečeni, da se nihče več ne zmeni za nas.

Štiri žrtve Bolčarjeve družine: oče Matija (roj. l. 1889) in sinovi Polde (roj. l. 1924), Maks (roj. l. 1920) ter Francelj (roj. l. 1922).

Do večera smo se plaho motali po Selcih, ne da bi vedeli, kaj smemo, kam naj se damo. Domačini so se nas bali, ker so Nemci razglasili, da bo ustreljen vsak, ki se bo drznil Dražgošanom pomagati ali jih vzeti pod streho.

Pričelo se je mračiti. Zatekli smo se za Strugarjev hlev in se tako izognili tujim pogledom. Bližala pa se je tudi osma ura, to je policijska ura. Tam nas je opazila domača gospodinja, Strugarjeva mama, in nas povabila v hišo. Vabilo je bilo še kako vabljivo, pa ga je moja mama zavrnila, da jih ne moremo izpostavljati, ker da je dovolj, da smo mi sami nesrečni, in ne bi v to rada pahnila še drugih. Strugarjeva mama pa je bila v svoji nameri odločna in je vztrajala tudi za ceno zagroženih posledic. Kako samaritanska je bila.

Stopili smo v hišo: sestra Francka, brata Ludvik in Jože, naša mama, teta, dve sestrični in njuni hčerki Mici in Ančka in jaz. Po tednu dni smo bili spet v sobi na toplem. Strugarjeva mama je skuhala veliko skledo kaše in jo postavila pred nas. Po treh dneh je bila to prva hrana. S kakšno pobožno hvaležnostjo smo segali po njej, zakaj to je bilo prvo dejanje, da nam je nekdo pomagal v stiski, v katero smo bili pahnjeni, ne da bi bili za to krivi. Spali smo na golih tleh, vendar na toplem, v spodnji hiši, kot se je reklo po domače.

Skrbelo nas je, kaj bo prineslo jutro, kaj bodo storili Nemci, če bodo zvedeli za pomoč, ki so nam jo nudili, kakšno bo plačilo za izkazano dobroto. K

sreči se je izteklo brez posledic. Nadzor nad nami je očitno popustil. Še ta dan se je družina razšla. Sestra Francka je šla k Matičku, brat Jože k Mihcu, Ludvik v Škofjo Loko na Faro k Jakobču, mama in jaz pa k Klobovsovim. Toplo domače ognjišče je bilo za vselej razdejano, družina v veliki meri uničena, razbita. Razšli smo se. Vsakdo od nas je dobil za vse življenje trajno popotnico: žalost in bolečino. Z mamo sva pri Klobovsovih dobila v uporabo le majhno, skromno opremljeno sobico, pa sva bila za to še kako srečna, bila sva v zavetju in sva vedela vsaj to, kam položiti s tolikimi bridkostmi nasičeno glavo.

To, kar sem opisal, so moja osebna doživetja, ki sem jih okusil kot desetletni fantič na lastni koži in jih ne bom pozabil.

Danes, po toliko letih, so mnenja o dražgoški bitki deljena. Danes je o tem možna razprava. Nam ta možnost ni bila dana. Postavljeni smo bili pred dejstva in dejstvo je bila vsestranska tragedija. Tisti, ki imajo o tem svoje mnenje in dvomijo o njej, naj se zamislijo le, kako bi se počutili, če bi bili izpostavljeni gledati nasilno smrt svojega očeta in treh bratov, nedolžnih žrtev, ogoljufanih za mladost in življenje, kar je bilo usojeno meni.

Franc Šolar

P. d. Kolendrov Francelj, rojen leta 1930 v Dražgošah. V času dražgoške in osebne drame mu je bilo dobrih 11 let. Umrl je v Izoli leta 2003, kjer je tudi pokopan.

Strto domače ognjišče

V januarju je od tedaj, ko se je v naši vasi na pobojcu Jelovice razplamtel večdnevni boj med borci Cankarjevega bataljona in nemškimi varnostnimi silami – policijo, preteklo že več kot 50 let. Čeprav sem bil še mlad, so se mi dogodki globoko vtisnili v spomin in so še vedno živi. V silvestrski noči so se v vas prispeli prvi, naslednji dan, na novo leto, pa še preostali borci Cankarjevega bataljona. Nastanili so se po obeh delih vasi, v sokolskem (narodnem) domu Na pečeh in v prosvetnem domu Pri cerkvi, nekaj tudi po vaških domačijah.

V strahu, kaj bo, so minevali dnevi novega leta. Cankarjevci so jih s pridom izkoristili, tako v obrambne kot propagandne namene.

V petek, 9. januarja, pa se je zgodilo tisto, kar smo slutili in česar se je bala vsa vas. Policija je pričela napad na Dražgoše. V zgodnjih jutranjih urah so pričeli prodirati proti vasi iz več smeri: od Novakove kmetije, Rudnega, Kališ, Lajš in Podblice. Obetali so si lahek uspeh. Do pravega spopada je prišlo šele v popoldanskih urah. Trajal je neprekinjeno več kot dve uri. Cankarjevci so jih pričakali pripravljeni na položajih in prvi policijski napad se je izjalovil. Napadalci so presenečeni nad zagrizenim odporom napad prekinili, uredili svoje vrste in ponovno udarili z novo taktiko, ki je odstopila od hkratnega koncentriranega napada. Zdaj so napadali ločeno iz več smeri. Tudi ta način ni dosegel uspeha. Kratek zimski dan se je prevesil v noč, ne da bi napadalcem zagotovil napredovanje. Z nočjo je boj ponehal. Napadalci so se umaknili v zavetje obrobni vasi, nazaj na izhodiščne položaje. Prvi dan boja smo bili pri nas doma sami otroci. Bilo nas je pet, sam sem bil najstarejši med njimi. Varovali naj bi nas le nekaj let

starejši sestrični. Mati Marija je že zgodaj zjutraj odšla v dolino, na Češnjico po opravkih. Oče Jože pa je tovoril les na Jelovici in se je vračal domov le ob sobotah popoldne.

Medtem ko je mati prispela v dolino, so bili Nemci že na poti proti Dražgošam. Videč, kaj se dogaja, se je obrnila nazaj proti domu, pa so ji Nemci povratek že preprečili. Poskušala je po ustaljeni poti preko Rudnega. Rotila je Nemce, da ima doma samo nedorasle otroke, pa je bilo vse zaman. Obroč okrog Dražgoš se je zapiral. Obupana se je vrnila nazaj k svoji Pintarjevi materi na Češnjico. Ni vedela, kaj naj stori. Tako mama kot brat Lojze sta jo prepričevala, naj ostane pri njih, dokler se vihar ne umiri. Vse prepričevanje pa ni zaleglo. Skrb za otroke je bila močnejša od strahu pred nevarnostmi, ki so ji pretile. Odločila se je in odšla na pot, zdaj preko Kališ. Tudi tu ji Nemci niso dovolili nadaljevati poti. Materinski nagon tudi sedaj ni popustil. Misel na same otroke jo je silila v obup in iskanje rešitve. Končno se ji je uspelo izmuzniti iz vasi in se prebiti znotraj strnjene obroč. Podala se je v gozd na brezpotje. Vas je ostala daleč za njo. Visok sneg jo je prisilil, da se je vključila na delno izhojeno pot, ki vodi preko Smrečja in Površnice proti Dražgošam. Dvakrat se je bila primorana še umakniti s poti pred policisti, ki jih je ob stalnem opreznju pravočasno opazila, preden je srečno prispela do križišča na razpotju med Lajšami in Dražgošami. Gredoč preko spodnjega dela Površnice, je že videla goreti proti Lajšam najbolj izpostavljeno hišo. Le s težavo, ob stalno spremljajoči nevarnosti se je prebijala skozi naselje Na pečeh in od tu naprej proti domu h Kolendru Pri cerkvi. Domov se je bolj privlekla kot prišla, vsa prestrašena, prezebla in utrujena. Pa vendar srečna. Ves njen trud, vse nevarnosti niso bile zaman, dosegla je cilj, bila je pri svojih otrocih. Božala nas je s svojim pogledom in nas privijala k sebi. Otroci smo se oddahnili, počutili smo se varne, ob nas je bila mati z vso svojo zaščito, ki smo jo tako pogrešali. Še danes občudujem njen pogum, njeno moč in vzdržljivost. Take žrtve je zmožna le mati, ko gre za njen zarod. Materina skrb za družino je bila močnejša od

vseh zaprek, pa čeprav so bile te podkrepjene še s toliko dodatnimi nevarnostmi. Žal se je izkazalo, da je bila ta vrnitev zanjo usodna.

Takoj po njenem povratku smo nekaj najnujnejših stvari znosili v kletne prostore, ki so bili obokani in so zato nudili nekaj varnosti in zavetja. Noč s petka na soboto je bila dokaj mirna. Le tu in tam se je slišal posamezen strel. V strahu smo legli k počitku. Premagal nas je spanec. Ta je bil krhek, preveč naporen je bil pretekli dan.

Zjutraj so se spopadi obnovili takoj ob svitu. Napad policije je bil zdaj srditejši, tudi trajal je dlje, vendar so tudi tega cankarjevci odbili. Sledilo je kratko zatišje, nakar so policisti svoj naval še povečali. Ta dan so vas pričeli obstreljevati tudi s topovi. Ogenj, ki se je zdaj pojavil, je zajel več hiš in gospodarskih poslopij. Zagorel je tudi sosedov hlev. Izstrelek je pogodil tudi našo hišo, ni pa povzročil večje škode. Zaradi nenehnega streljanja smo le s težavo nakrmili živino, mati pa je pripravila nekaj hrane za nas. Ta dan so Nemci uspeli privleči top celo na Površnico, na vzpetino vzhodno od vasi. Vas se je znašla v navzkrižnem ognju, napadena z dveh strani. Naša hiša je bila deležna še enega izstrelka. Priletel je pod kuhinjsko okno. K sreči ni nikogar ranil, popokala so le stekla v oknih. Zdaj nismo bili več varni. Vsi, ki so bili še doma, so se umaknili h Kališnikarjevim, katerih hiša je stala bolj v zavetju in je bila zato bolj varna pred topovskim ognjem. Tu so ostali vse do noči. Jaz in brat Lojze sva se že pred tem umaknili na dom starega očeta. Na večer se je iz Jelovice vrnil tudi oče, ki pa ni mogel domov vse do tlej, da se je popolnoma stemnilo. Stanje doma ga je šokiralo. Kakšen stres je doživel. Dom je bil prazen, doma ni bilo nikogar. Pričel nas je iskati. Najprej je našel naju z Lojzetom, ko pa je naju pripeljal domov, so bili tam tudi že ostali člani družine.

Ta večer sta k nam na dom iz Jelovice prišla tudi naš stric, Koritnikov ata in Grogovčev Ludvik, oba iz Jelenšč. Tako kot naš oče tudi onadva nista mogla do doma. Zaradi gostega ognja, ki je bil izrazit zlasti na vzhodnem delu vasi, ni pa ponehal niti z nočjo, sta bila primorana iskati drugačen izhod.

Skupaj z mojimi starši so premlevali, kaj storiti. Pritisk Nemcev je bil vse hujši in vse izrazitejša je bila njihova premoč. Bilo je le še vprašanje časa, kdaj bodo Dražgošam zagospodovali. Po posvetovanju s še nekaterimi sosedi je padla odločitev: umik na Jelovico. Stric Koritnik je omahoval in le s težavo so ga pregovorili, da je šel z nami na pot. Vsi smo se bali maščevanja, in kot se je izkazalo kasneje, ne brez vzroka.

Zaradi številnih pogorišč in osvetljevanja z raketami je bilo svetlo, kot podnevi. Med vaščani je veljal splošen preplah. Vsaka odločitev je bila težka, pa tudi usodna. Težko se je bilo ločiti od toplih domov in imetja in se podati na pot negotovosti, prav tako pa je bilo težko ostati doma. Odločitev za umik v goro je bila še toliko težja, ker je bila izredno huda zima, z obilico snega, na Jelovici je bilo tudi do dva metra snega, poti pa slabo prehojene. Kljub temu je bila to odločitev mnogih.

Še zadnjič smo nakrmili živino in postorili najnujnejše. Mati nas je, kolikor smo imeli, toplo oblekla, vzela še nekaj hrane in odej, nakar smo se okrog devete ure zvečer odpravili na težko pot, v mráz, v sneg, neznanim nevarnostim naproti, s kopico nedoraslih otrok, odvisnih le od pomoči staršev. Na pot brez povratka. Še zadnjič smo se ozrli na naš dom, na domove, ki so izginevali v ognju, in se podali v noč. Ta vsled neprekinjenega streljanja, detonacij in osvetljevanja z raketami ni bila gluha. Precejšen del poti smo prehodili optekajoč se, v snežni gazi, v popolni temi. Šele ko smo prispeli do Češnjice (ledinsko ime) in se pričeli vzpenjati proti Rastovki, smo upali prižgati petrolejke, ki smo jih vzeli s seboj. Kolikšen napor je bil potreben nam otrokom, da smo premagovali pot, še koliko večji pa odraslim, ki so nosili vse, kar smo vzeli s seboj, zraven pa še dva neboljena otroka, ki še nista bila sposobna koračiti v snegu. V pomoč sta nam bila tudi Koritnikov stric in Grogovčev Ludvik. Stric Koritnik je razdvojen hodil z nami. V skrbeh je bil za svojo družino. Doma je imel nosečo ženo s štiri-mi majhnimi otroki. Vleklo ga je nazaj, čeprav se je osebno prepričal, da mu je pot domov onemogočena. V žalosti in skrbi je vso pot vzdihoval.

Pozno ponoči smo se primajali na Rovtarico. Namestili smo se v eni od koč, ki nam je nudila dokaj zavetja pred mrzlo zimsko nočjo, in skrajno izmučeni zaspali.

Bili smo ubežniki z negotovo prihodnostjo, ki se je izkazala in dokazala v vsej razsežnosti. Že po nekaj dneh so Nemci prišli za nami.

Bilo je pozno zvečer. Oče se je malo prej vrnil z bohinjske strani, kjer je priskrbel nekaj zdaj že potrebnega živeža. Kar smo prinesli s seboj, je pošlo in bili smo že lačni. Otroci smo že polegli, oče, mati in stric pa so se še pogovarjali ob ognjišču. Nenadoma je zaropotalo. Nočni mir je presekala glas brzostrelk. Skočili smo pokonci. Zunaj se je razleglo grozno vpitje in poziv k predaji. V strahu, kaj bo, mi je ledenela kri po žilah. Toča krogel je bila usmerjena v kočo, v kateri smo bili mi. Lesene stene niso nudile dovolj upora, da bi zavarovale in zaščitile prisotne. Že s prvimi strelji je bila zadeta in težko ranjena naša mati. S težavo smo Nemcem uspeli dopovedati, da smo tu neoboroženi ljudje, pretežno otroci in ženske. Zdaj nas je bilo po kočah že več domačinov, mnogi so prišli za nami. Pridrli so v koč, moške z dvignjenimi rokami postavili ob steno in opravili temeljite preiskave. Ob pogledu na kopico otrok in ranjeno mater je njihova surovost nekoliko popustila. Postali so manj zverinski. Ranjeno mater so celo zasilno obvezali kot v opravičilo za to, kar so storili. Mati bi potrebovala nujno bolnišnično oskrbo, toda bili smo odrezani od sveta, sredi zasnežene Jelovice, od koder pa nam Nemci niso dovolili oditi vse do jutra. Mati je vse bolj trpela in pogled nanjo je bil vse bolj zastrašujoč. Šele z dnem smo ob spremstvu policije smeli zapustiti Jelovico. Mater so naložili na hitro pripravljeno ležišče na saneh – na posmojke in jo s konjsko vprego prepeljali na dom njene matere v dolini. Tako je šele po več kot šestnajstih urah prišla do prave zdravniške pomoči. Dr. Valerija Strnad, ki je prihitela na pomoč, pa ji ni mogla pomagati, je odredila nujen prevoz v bolnišnico na Golniku. Kroglja je obtičala globoko v črevesju in rana se je že zastrupila. Nepozaben mi je ostal pogled na njen blede obraz, na njene žareče oči, v katerih se

je zrcalil strah, podkrepljen z neizmerno bolečino, na oči, ki so nas iskale in se ljubeče poslavljale od nas, vsakega njenih otrok. Najdlje se je njen pogled ustavil in najtežje ji je bilo slovo od njene najmlajše, komaj dveletne hčerke Cilke. V bolečini, ki ji je parala dušo, se je obrnila od nas in na glas zaihtela. Solze žalosti in obupa so ji vrele iz oči in se spajale s potnimi sragami, izhajajočimi iz nepopustljive bolečine. Vsi smo jokali. V uteho ji je bilo le to, da pušča otroke v oskrbo svoji materi. Le še bežen pogled in odnesli so jo iz hiše, iz katere je pred dobrim tednom odšla polna življenja in energije, polna smelosti in poguma, kar vse je izkoristila za to, da se je vrnila med nas.

V otroški naivnosti smo bili prepričani, da je odslej v varnih rokah in da je le vprašanje časa, kdaj se bo ozdravljena vrnila. Nihče od otrok ni slutil najhujšega. Pa ni bilo tako. Slovo od nje je bilo zadnje, odšla je za vedno. Rana, ki toliko časa ni bila zdravniško oskrbljena, je bila zanjo usodna. Izgubili smo mamo.

Prestano gorje, trpljenje, skrb in duševna stiska so ugonobili tudi očeta, omagal je le pol leta kasneje. Zdaj smo postali otroci ne le brezdomci, pač pa popolne sirote. Življenje nam je pokazalo svoj tragični obraz. V stiski, v kateri smo se znašli sirote, nas je v oskrbo prevzel mamin brat, stric Lojze Megušar, Pintar na Češnjici, gospodar na maminem domu. Tudi sam je imel številno družino, osem otrok, s prevzetimi petimi Kolendrovimi pa se mu je ta povečala na trinajst. Kakšna žrtev! Pravo hvaležnost za njegovo žrtvovanje in humanost občutim šele sedaj v zrelih letih.

Tragična usoda je doletela tudi tiste Dražgošane, ki so ostali po domovih. Pobesneli policisti so se zaradi lastnih izgub in ponižanja krvavo znesli nad prebivalci in nad vasjo samo. Tako v Jelenščah kot Na pečeh so pobrali vse moške, ki so jim prišli v roke, jih oddvojili od družin, jih odgnali v Jelenšče in jih tam vpricho njih postrelili. Starost ob tem ni bila pomembna. Najmlajša med njimi sta imela komaj dvanajst let, najstarejši pa krepko čez sedemdeset. Maščevalnost in krvoločnost sta jim

ohromila razum, pa so morili brez milosti. Nihče, ki so ga postavili v vrsto, se ni rešil. Ugonobili so vse moške, ki so jih po prihodu v vas zasegli. Vse druge vaščane, žene in otroke, so napotili v zbirni center za preselitve v Šentvid. Med njimi je bila tudi noseča in ranjena Koritnikova mama s štirimi otroki, najmlajšo hčerko Rezko, ki je umrla ob eksploziji bombe v Grogovčevi hiši, je nosila s seboj. To je opazil policist in jo prisilil, da jo je odložila v sneg, sama pa se je morala vključiti v kolono pregnancev.

Tudi prebivalcem vasi Pri cerkvi ni bilo nič bolj prizanešeno. Isti teror se je izvajal tudi nad njimi, pa čeprav so Nemci tja prišli najkasneje. Sla po maščevanju in ubijanju se tudi tu ni poglela in je vztrajala do konca. Enako kot v prejšnjih dveh zaselkih so tudi tu odgnali vse moške, ki so jih našli po domovih, jih zaprli v trdno klet župnišča ter jih usmrtili. Kako so to izvedli, je vse do danes nepojasnjena skrivnost. Dejstvo je, da so kasneje tam našli ostanke zogle-

nelih trupel. Otroci in žene pa so bili deležni enake usode kot tisti Na pečeh in v Jelenščah.

Po 35 letih se je žrtvam dražgoške tragedije postavil spomenik, v katerem so našle tudi zadnje počivališče. Ob taki zakasnitvi so bila že tedaj mnenja o primernosti postavitve deljena. Po trezni presoji pa je prevladalo mnenje, da žrtve Dražgošanov in gorje, ki so mu bili vaščani izpostavljeni, zaslužijo tragediji primeren obelisk, ki naj služi tudi zanamcem v opomin, kaj zmore človeška zloba, kaj zmore tujec ob svobodomiselnih hotenjih nekega naroda.

Ko po toliko letih razmišljam o takratnih dogodkih, prihajam do sledečih spoznanj: Vojna je brezpravno stanje, v katerem odpove sleherna prištevnost in civilizacijska omika, kjer človek, ki ima moč, gospoduje nad življenjem in smrtjo sočloveka s pravico, ki mu je nihče ni dal. S pravico, ki si jo je vzel sam, je stanje, kjer šteje le uboj.

Žrtve so nič krivi ljudje, tisti, ki so krivi za povzročeno gorje, pa se kitijo s slavo in junaštvom.

<h2 style="text-align: center;">Wandzeitung</h2> <h3 style="text-align: center;">Eine wichtige Feststellung</h3> <p>Der Gauleiter hat die Bevölkerung Südkärntens aufgefordert bei der Vernichtung der bolschewistischen Banditen mitzuwirken und deren Außenhalt den deutschen Sicherheitsbehörden zu melden.</p> <p>Diesem Rufe sind viele gefolgt, aber nicht die Einwohner aus der Gegend von Dražgošce. Seit über 14 Tagen hielt sich dort eine grössere Abteilung Banditen auf, ohne dass die Bevölkerung Meldung erstattete. Dadurch sind diese Menschen mitschuldig geworden und verfallen dem Gesetz.</p> <p>Durch den Einsatz deutscher Kräfte mit schweren Waffen wurde das feste Lager der Banditen mit dem Dorf Dražgošce vernichtet. Ein grosser Teil der Bolschewisten ist getötet, ein Teil mit der Einwohnerschaft des Dorfes in die Berge geflüchtet.</p> <p>Dies ist ein neuerliches Verbrechen.</p> <p>Die Flüchtlinge sind dem Frost und Hunger ausgeliefert. Die deutsche Polizei verfolgt sie und jeder, der mitgehalten hat, muss mit seinem Tode rechnen. Die zurückgebliebenen Irienderen Frauen und Kinder von Dražgošce wurden in ein Lager gebracht. Das Dorf ist restlos verbrannt.</p> <p>In jedem weiteren Falle wird unerbittlich vorgegangen.</p> <p>Südkärntner, wo die Banden auftauchen, bringen sie Tod und Verderben über die Einwohner.</p> <p><u>Wendet Euch gegen jene, welche die restlose Befriedung des Landes zu verhindern suchen.</u></p> <p>Wer mit uns ist, geht in eine sichere Zukunft!</p> <p>Wer gegen uns arbeitet, kommt ins Elend!</p>	<h2 style="text-align: center;">Stenski časopis</h2> <h3 style="text-align: center;">Važna ugotovitev</h3> <p>Gauleiter je pozval prebivalstvo pokrajine Südkärnten naj pomaga pri zasledovanju bolševičkih tolpe in naj javi nemškimi varnostnim oblastem kraje, kjer se le-te zadržujejo.</p> <p>Temu njegovemu pozivu se je večina prebivalstva odzvala, razen prebivalstva z vasi Dražgošce in njene okolice. V bližini te vasi se je že 14 dni skrival oddelek banditov, ne da bi nam prebivalstvo o tem kaj javilo. Ti prebivalci so s tem sokrivi in bodo odgovarjali pred zakonom.</p> <p>Nemške sile so morale s težkim orožjem uničiti utrjeno taborišče teh banditov. Veliko tudi vas sama. Pobiti je večji del bolševikov, mal del pa je z vaškami vred potegnil v gozdove.</p> <p>To je nov zločin!</p> <p>Bežunci so izpostavljeni mrazu in lakoti. Nemško orožništvo jih zasleduje in vsakdo, ki jim je pomagal, mora računati s svojo smrtjo. Zmrzloče žene in otroci z vasi Dražgošce, ki so ostali, so sedaj nastanjeni v nekem taborišču. Vas je popolnoma zgorela.</p> <p>V sličnih služajih se bo neizprosno postopalo.</p> <p>Prebivalci pokrajine Südkärnten, kjer koli se tolpe pojavijo, prinašajo smrt in pogubo.</p> <p><u>Borite se proti onim, ki nočejo miru v deželi.</u></p> <p>Kdor gre z nami, gre varni bodočnosti naproti!</p> <p>Kdor je proti nam, bo pogubljen!</p>
---	---

Stenski časopis, poziv prebivalcem.

Rafko Eržen

P. d. Ambrušček, rojen leta 1929 na Rudnem. V času bitke star 13 let. Sedaj živi na Rudnem.

Po spominu lastnih doživetij

Ker čas hitro beži, z njim bledijo spomini, sem se odločil zapisati, kako smo kot otroci doživeli dražgoško bitko. Doma smo bili na Rudnem, po naključju pa smo bili vpleteni v dogajanja v Dražgošah: Gabrijel Vrhunc – Žagarjev, star 14 let, Jože Demšar – Blažev, star 14 let, Rafko Eržen – Ambrušček, star 13 let, Jože Fajfar – Šuštarjev, star 11 let, in Janez Eržen – Ambrušček, star 10 let.

Z Gregorjem Šmidom – Prešnikovim atom iz Dražgoš, smo se dogovorili, da bomo pozimi 1941 – 1942 iz njegovega gozda na Slemenu s samotajnimi sanmi povozili drva, ki so bila namenjena prodaji, k cesti na Rudno. Delo smo že skoraj dokončali. Ostalo nam jih je še za en dober dan. Dogovorili smo se, da bomo šli v petek vozit drva zelo zgodaj, da bomo z vožnjo drv končali. Tako smo v petek navsezgodaj odšli od doma. Bila je še tema. Belina visoke snežne odeje nam je kazala pot, ki je bila že utrjena do skladovnice drv na Slemenu. Ko smo prišli do kraja, kjer naj bi naložili drva na sani in jih odpeljali, se je že zdanilo. Opazili smo, da po cesti s Češnjice mimo Prešnikove žage prihaja vojaška kolona. Prepričani smo bili, da so to gošarji. Imena partizani takrat še nismo poznali. Bili smo presenečeni, ker jih je bilo tako veliko. Hitro smo spoznali, da smo se zmotili. Prihajajoči so bili Nemci. Od te kolone se je pri Matevževem kozolcu oddvojila manjša skupina in odšla do košate češnje v breg nad Ambruščevim kozolcem na Malih rudnih. Ko smo videli, kako so se pričeli razvrščati še drugi prihajajoči Nemci, sta nas obšla strah in nemir. Čutili smo, da se pripravlja nekaj hudega. Odločili smo se pustiti sani prazne in oditi proti domu. Šli smo proti globeli potoka Vovčk in se po njem pomikali navzgor proti delu Dražgoš, imenovanem Na pečeh. Potok je bil zaledenel in zasnežen. Hoja po njem je bila utruja-

joča in nevarna. Ko smo prehodili del te poti, sva se z Gabrijelom oddvojila od ostalih. Nameravala sva se preko vrha Gradiš in globeli Štajbn vrniti domov. Po visokem snegu, ki je še vedno naletaval, sva se približala vrhu Gradiš. Nenadoma so okoli naju in nad nama zažvižgale krogle. Zaslišali so se strelji, z vrhov smrek pa se je usipal sneg. Sunkovito, z velikimi skoki po bregu navzdol sva se umaknila nazaj v globel potoka Vovčk. To so bili prvi strelji in uvod v boje, ki so sledili in tako naznanili bližajočo se tragedijo Dražgoš.

Spet smo bili skupaj in le počasi smo se pomikali naprej proti vasi. Kritje pred strelji smo našli za Maticevim hlevom. Streljanja je bilo s Površnice vedno več. Bilo je že pozno popoldne. Bežali smo naprej. Na Prešnikovem travniku pod vasjo smo se skrili pred strelji za ravno hribino. Iz bližnje hiše nas je nekdo klical in vabil, naj gremo naprej. "Pridite gor," je klical. Šli smo naprej. Žvižgi svinčenk, ki so švigale nad nami in mimo nas ter se izgubljale v sneg, so bili zastrašujoči in ostri.

Morda, tako smo pozneje sklepali, so Nemci spoznali, da smo otroci in zato niso streljali neposredno na nas.

Že se je spustil mrak, ko smo prišli do Pstotne hiše. Bili smo premraženi, saj smo bili slabo oblečeni. Noge v čevljih smo imeli ovite le v žakljevino. V hiši smo se ogreli. Pstotna mama nam je skuhala žgance. O, kako so bili dobri! Lačni smo bili, čeprav gladu nismo čutili. V spominu pa nam je ostal njihov sin Stanko, ki je prihajal po stopnicah iz zgornjih prostorov in sproti oblačil srajco. V šali je rekel, da za prihod Nemcev mora obleči novo srajco. Tako on kot mnogi drugi ni slutil, da jih bo doletela prava vojna vihra.

Pstotni so obvestili Hkavščove, da smo pri njih. Zvečer nas je prišla iskat Marica in nas peljala domov k Hkavšču. Ravno ko smo šli iz Pstote mimo Bolčarjeve hiše, je na streho priletela granata. S strehe so se vsuli razbiti kosi strešne kritine. Niso nas poškodovali. Kakšni nevarnosti se je izpostavila Marica na tej poti, ko je reševala nas, pa zagotovo ni vedela. Varno nas je pripeljala domov k Hkavšču.

V skrbeh za naša življenja sta Janko in Francka iskala tudi to možnost, da bi nam pri vrnitvi domov pomagali partizani. Zato sva z Marico odšla v Birtovo hišo, kjer je bil štab. Tam so bili Jože Gregorič, Stane Žagar in Ivan Tomažin. Prosila sva jih, naj nam pomagajo pri vrnitvi domov na Rudno. Ivan Tomažin je pokazal veliko pripravljenost za pomoč pri naši vrnitvi domov. Odločno proti pa sta bila Jože Gregorič in Stane Žagar, ki je rekel, da je prenevarno. Zato tega nismo storili.

Hkavščova hiša je bila zelo izpostavljena in na stalnem udaru, zato smo se ponoči zatekli v Birtovo klet. Pridružili smo se vaščanom, ki so že bili tam. Noč je minila mirno. Nekaj malega smo tudi spali, saj smo bili zelo utrujeni. Vsak je bil zatopljen v svoje misli in premišljevanje. Molitev in vroča prošnja Mariji za varstvo pa sta bili pri vseh stalno prisotni.

Zjutraj, ko se je zdanilo, bila je sobota, smo odšli k Maticu. Zakaj smo šli tja, se ne spomnim. Na tej poti so nas presenetili žvižgi svinčenk. Verjetno je bil vzrok za to partizan, ki je bil na podstrešju hiše. Nadziral je strmino pod vasjo.

Vrnili smo se nazaj k Hkavšču. Partizani so nam ponudili hrano in godljo. Ni bila dobra, saj je bila neslana, pa smo jo kljub temu pojedli.

Proti poldnevu nas je vse prestrašil žvižg granate, ki je priletela v hišo, ravno v kot nad krušno pečjo. Granata ni eksplodirala. Za pečjo je takrat ležala partizanka, Basajeva Francka iz Selc. Vsa v strahu in spoznanju, kaj bi se lahko zgodilo, je zaklicala: "O, Marija pomagaj, sam Bog me je rešil!" Ob tem nevarnem primeru, ki se je srečno končal, smo vsi ostali brez besed. Če bi se granata razletela, bi ogrozila življenja mnogih.

Streljanja je bilo vse več. Tudi topovi so se oglašali vse pogosteje. Na štali je bilo nekaj partizanov, ki so imeli nadzor nad bregovi pod vasjo. Nenadoma je prišel iz hleva partizan. Bil je invalid. Na eni od rok sta mu manjkala dva prsta. Povedal je, da je nad vasjo Rudno ustrelil konja. Ko smo se po nekaj dnevih vrnili domov, so nam povedali, da je bila na Gradiših res ubita Gašperjeva kobila.

Popoldne je na ostrežje Hkavščovega hleva prile-

tela zažigalna granata. Ostrežje je zagorelo in ogenj se je hitro širil. Pogorela je vsa krma in kmetijsko orodje. Gospodar Janko je takoj odšel reševati živino iz "štale". Pri tem so mu pomagali tudi nekateri partizani.

Ponovno, kot že večkrat prej, so Janko, Francka in stari ata obupno prosili partizane, naj se umaknejo. "Poglejta, kaj se dogaja," so jim govorili. Njihove prošnje niso bile uslišane. Res pa je, da so nekateri partizani odgovarjali: "Mi ne moremo nič pomagati." To so bili fantje, ki so govorili z naglasom iz Poljanske doline in z jeseniškega območja. Tudi ti so slutili prihajajočo tragedijo, vendar so bili nemočni in niso mogli pomagati.

Gospodar Janko se je v slutnji prihajajočega odločil, da se bomo umaknili na Jelovico. Žena Francka in njegova sestra Marica sta na hitro pripravili nekaj najnujnejšega in to so naložili v koše. Bilo je že pozno in noč je bila temna, ko smo se odpravili po furmanski poti proti vrhu Dražgoške gore. Snega je bilo veliko, mraz je pritiskal, pot je bila strma in nevarna, zato smo jo težko premagovali. Na poti proti vrhu gore so nas spremljali žvižgi svinčenk in svetlobne rakete, ki so osvetljevale pobočje gore. Kakšno tesnobo in bolečino v srcu pa so občutili Hkavščovi, ko so se s pogledi proti vasi poslavljali od domače vasi in domače hiše, pa si ni mogoče predstavljati.

Noč se je že prevesila v nedeljsko jutro, ko smo prišli v kočjo na Kališniku. Tam smo se umirili in upali na mirno noč. To pa se ni zgodilo. Iz Dražgoš je prišel nekdo in povedal, da Nemci obljubljajo varnost vsakemu, ki bi se vrnil domov. Tega povabila ni nihče sprejel. Domov se je vrnil le sam, kar pa je bilo zanj usodno.

Nedeljo smo preživeli v Kališniku dokaj mirno. V noči z nedelje na ponedeljek je v Kališnik pribežal Blažev Evgen. V Jelenščah je bil v vrsti za streljanje, vendar se je čudežno rešil. Proti Kališniku pa so prihajali tudi že partizani. V kočji je zašumelo. Hitro se je razširila vest, da prihajajo Nemci. Preplah je bil popoln. Zaradi strahu, kaj se bo zgodilo, smo zbežali iz kočje. Izkazalo pa se je, da niso bili Nemci, in smo se vrnili v kočjo.

V ponedeljkovem jutru smo zapustili Kališnik. V visokem snegu in hudem mrazu smo odšli proti Pstinam, kjer smo se v jeloviški bajti pridružili vaščanom, ki so prav tako pribežali iz Dražgoš. Nabito polna jelovška bajta je bila do nas prijazna. Ponudila nam je toploto in mir. V njej smo preživeli preostanek dneva in noč. V torek zjutraj smo odšli iz jelovške bajte na Pstinah proti vrhu Jamniške gore. Vseh nas pet fantov in Hkavščova Marica smo hodili prvi, da smo v visokem snegu naredili gaz. Janko s starši in žena Francka so šli za nami. Zaradi boleznin in oslabelosti je Janko moral očeta pogosto nositi. Le kako je zmožem premagovati takšen napor? V visokem snegu je bila pot utrujajoča. Hodili smo počasi in moči so nam pohajale. Končno smo le prišli do odcepa poti in pričeli smo se spuščati proti Jamniku. Hoja navzdol ni bila tako naporna, zato smo fantje šli naprej.

Ko smo prišli do prvih hiš na Jamniku, smo srečali vaščana iz zaselka Kolombart. Ta nam je resno odsvetoval, da bi zavetje iskali v vasi. Rekel je, da so Nemci napovedali hudo maščevanje nad tistimi, ki bi sprejeli begunce iz Dražgoš.

Ni nam preostalo drugega kot vrniti se nazaj proti vrhu Jamniške gore ter opozoriti ostale, da ne bi nadaljevali poti proti Jamniku. Srečali smo jih, ko so počivali v "kolpernu" za oglje. Bili so zelo utrujeni in prezeblji, pa vendar trdno odločeni nadaljevati pot do ljudi, ki jih bodo pripravljene sprejeti. Jankov ata je odločil, da gremo naprej. Rekel je: "Umremo lahko tukaj ali pa tudi kje drugje, če nas dobijo Nemci."

Spet smo se spustili po strmi poti z Jamniške gore proti Jamniku. Obšli smo vas Jamnik in šli proti vasi Podblica. Ko smo pozno zvečer prišli do Zakovnikove hiše, ura je bila deset ali več, je Janko poklical gospodarja, Zakovnikovega ata. Takoj se je oglasil in zaklical: "Janko, ali si ti?" Sprejeli so nas brez oklevanja, nobenega strahu ali nejevolje niso pokazali. Zakovnikov ata je rekel: "Danes ste bili na vrsti vi, jutri pa smo lahko že tudi mi." Napolnili smo vso hišo, saj nas je bilo deset. Za vse se je dobil prostor. Ogreli smo se in tudi posušili premočena oblačila. Še več, Zakovnikova mama nam je skuhalo žgancev

in mleka. Ja, res je bila večerja dobra. Videli in občutili so našo stisko, v kateri smo se znašli, in so nam nesebično pomagali. Po mirni noči smo v sredo zjutraj zapustili Zakovnikovo hišo. Zahvalili smo se jim za gostoljubje, ki za njih ni bilo brez nevarnosti. Lahko bi bilo celo usodno. Nato smo se razšli. Marica in njena starša v Kranj k sinu oziroma bratu Vilku, ostali pa smo šli preko Zablatov in vasi Topolje proti Selcem. Francka in Janko sta se zadržala v vasi in pozneje odšla k Žnidarjevim v Selca. Z njimi sta se dobro poznala, saj je Francka pred poroko pri njih služila. Mi otroci smo iz Selc odšli proti domu na Rudno.

Da bi bili manj sumljivi in bolj varni, ko smo šli naprej proti Studenu in Češnjici, smo hodili v vrsti eden za drugim in v večji medsebojni razdalji.

Na Češnjici smo šli k Reškovim. Gospodar Ciril Eržen je bil stric kar trem iz naše skupine. Ponudili so nam malico. Sprejeli smo jo z veseljem in hvaležnostjo. Ob pogovoru pri njih smo podoživljali prehojeno pot. Zavedali smo se nevarnosti, ki je v teh dneh prežala na nas. Ob mislih na vse, kar smo hudega prestali, so se nam vsem orosile oči.

Pred nami je bil še zadnji del poti do doma. Okrog poldneva je bilo, ko smo se med Žagarjevim in Gašperjevim kozolcem srečali s skupino vaščanov. Med njimi sta bila moj brat Franceelj in naš ata. Ker niso imeli nobenih vesti o nas, kje naj bi bili in ali smo sploh živi, so se odločili, da nas bodo odšli iskat. Upali so, da bodo morda le našli kakšno sled za nami. Ko smo se po tolikih dnevih negotovosti in preteče nevarnosti srečno vrnili domov, smo se snidenja z domačimi zelo razveselili. Vsak od nas pa se je verjetno, ko smo šli mimo vaškega Marijinega znamenja, v mislih njej zahvalil za varstvo na tej težki poti.

Ata so mi povedali, kako jih je doma skrbelo za nas otroke, hčerko Francko in Hkavščovo družino. Zato so ata odšli v ponedeljkovem jutru na nevarno in tvegano pot v Dražgoše. Želeli so nas poiskati in pripeljati domov. Niso pa mogli vedeti, da je bilo naše domovanje takrat na mrzli in zasneženi Jelovici. Vedeli so, kako hudo je bila prizadeta vas in vaščani. Maščevanje Nemcev nad nemočnimi in ne-

dolžnimi Dražgošani je bilo strahotno.

V Dražgošah so se takrat, tako so povedali ata, naključno srečali s selškim županom, Mlinarjem iz Dolenje vasi. Obžaloval je, da je boj imel tako strahotne posledice. Rekel jim je tudi, da je storil vse, kar je bilo mogoče, da ni prišlo do še številčnejših pobojev.

Naj bodo ti zapisani spomini nas otrok na tragične dogodke v Dražgošah tudi zahvala Hkavščovi družini,

ki nas je sprejela, kot da smo njihovi. Gospodar Hkavščov Janko nas je varno popeljal preko neprijazne in zasnežene Jelovice. Tudi Zakovnikovim v Podblici gre topla zahvala. Sprejeli so nas in nam pomagali kljub preteči nevarnosti s strani Nemcev. Vsa čast in zahvala gre tudi našemu atu, ker so odšli na nevarno in tvegano pot v Dražgoše z namenom, da nas poiščejo in pripeljejo domov.

Janko Pintar

Spomini na naše begunstvo med drugo svetovno vojno.

Kako smo Miklavževi bežali med drugo svetovno vojno

Strah pred bližajočo se vojno in začetek vojne

Dražgoški župnik Franc Hiti je na novega leta dan 1939, ko je po pridigi s prižnice faranom zaželel v novem letu vse dobro, pripomnil, da je nekje bral prerokbo, da bo v prihajajočem letu hudič spuščen z verige. Čez eno leto, ko se je začevalo leto 1940, pa je dejal: "Zaradi besed, ki sem jih točno pred enim letom izrekel s tega mesta, so se mi nekateri ljudje smejali. Po dolini so se širile govornice, da dražgoški župnik po nepotrebnem straši ljudi. Žal so se prerokbe uresničile. Prvega septembra pravkar iztečenega leta (op. avt.: torej leta 1939) so Nemci napadli Poljsko."

Jugoslavijo so Nemci napadli 6. aprila 1941. Bila je cvetna nedelja. Jaz nisem šel k maši v Dražgošah, saj sem doma varoval mlajša brata in sestri. K nedeljskemu bogoslužju sem se tako peš napotil v Železnike. Starojugoslovanski vojaki, ki so stražili nekatere objekte, so na puškah imeli bajonete. To se mi je kot 13-letnemu fantu zdelo zelo zanimivo. Pred cerkvijo so stali možakarji, ki jih nisem poznal,

in modrovali. Ujel sem njihovo bojazen, češ da bodo pirhi ob bližnji veliki noči že lahko krvavi. Pri pridigi je župnik povedal, da je bila naša država napadena. Pozval nas je k ohranitvi razsodnosti in k zaupanju v božjo previdnost.

Zasedba Selške doline in začetek ponemčevanja

Že do velike noči (mislim, da je bilo 12. aprila 1941) so Železnike in celo Selško dolino zasedli Italijani. Pri tem je bilo izza Blegoša slišati le nekaj strellov. V starojugoslovansko vojsko mobilizirani fantje in možje so se vrnili domov. Kmalu (približno po treh tednih) so Italijani Selško dolino prepustili Nemcem, ki so nemudoma začeli s ponemčevanjem. Aretirali so vse izobražence, posebej duhovnike in učitelje. Tudi v Dražgošah so ukinili slovensko šolo. Dražgoški učiteljici sta se še pravočasno umaknili v Ljubljano, župnika Franca Hitija pa so Nemci v začetku maja odvedli in ga zaprli. V juliju, mi smo na Brdu (naš travnik pod Dražgošami) ravno sekli (kosili travo prve košnje), se je župnik v spremstvu dveh žandarjev za eno uro vrnil v Dražgoše. Takrat so župnišče tudi zapečatili, župnika Franca Hitija pa so Nemci izselili v Srbijo. Tudi iz doline so izselili nekaj družin.

Tako v Dražgošah nismo imeli več svojega duhovnika, sv. Rešnje telo pa je bilo še vedno v tabernaklju. Starejši so se pogovarjali, da neki duhovnik iz

Ljubljane skrivaj pride ter posveti in zamenja hostijo. Spominjam se, bilo je v oktobru ali v novembru leta 1941, da smo neke sobote proti večeru dobili sporočilo, da je v dražgoški cerkvi duhovnik. Lahko smo opravili spoved, v nedeljo dopoldne pa je bila tudi sv. maša s slovensko pridigo. Markceva "teta" Tilka z Rudna je večkrat spomnila na vsebino te pridige: "Nebesa so naš dom, tja moramo vsi priti." V cerkvi so bile vsak dan ob uri, ko bi morala biti sv. maša, dobro obiskane molitve. Ob nedeljah je molitve vodil organist in mežnar Filip Mlinar. On je cerkveno pokopal tudi tri umrle.

Šolskega pouka v nemščini v Dražgošah ni bilo. Bila pa sta poleti dva tritedenska tečaja nemščine, obvezna za vse otroke. Odrasli so tečaje nemščine lahko obiskovali ob večerih, vendar udeležba ni bila obvezna. Učitelja sta bila Nemca. Prvi je bil navdušen športnik, ki je verjetno v Dražgoše prinesel prvo pravo nogometno žogo, drugi pa odličen pevec.

Prihod partizanov v Dražgoše – na vas je legla mora

Partizani so v Dražgoše prišli na Silvestrovo jutro, to je 31. decembra 1941. Zelo smo se jih prestrašili. Na vas je legla mora. Kaj bo z nami, ko pridejo Nemci? Vedeli smo za požgano Rašico, vedeli za pobite nemške vojake v Rovtu, vedeli smo, da so komunisti pobili več ljudi na Dobravi pri Kropi in v njeni okolici. Preprosto – bali smo se nemškega maščevanja. Partizani so se nastanili v sokolskem in prosvetnem domu ter v šoli, nekaj pa tudi po večjih hišah – kmetijah. Štab bataljona je bil pri Birtu (pr' Bert').

Na praznik Sv. treh kraljev, 6. januarja 1942, popoldne je bil v Dražgošah pogreb Mihove matere. Njen sin Lenart Šolar je šel na partizansko komando k Birtu prosit, če mater lahko pride pokopat nemški duhovnik Rudolf Besel, ki je pred nekaj tedni (18. decembra 1942) prišel službovat v Staro Loko. Hkrati je Lenart želel tudi zagotovilo, da se nemškemu duhovniku v Dražgošah ne bo nič zgodilo. Partizani so dovolili in duhovniku zagotovili varnost. Tako,

kot je bilo dogovorjeno, je pogreb tudi potekal. Na tem pogrebu sem bil tudi jaz. Ob prihodu žalnega spreveda k cerkvi so se na vogalu cerkve na vsako stran vrat celo postavili po trije partizani in naredili špalir.

Po pogrebni slovesnosti so nas partizani vabili na miting v sokolski dom. Otroci smo bili radovedni, kaj bo, in smo šli. Takrat sem prvič in zadnjič prestopil prag sokolskega doma. Na mitingu se je zbralo veliko ljudi. Prvič sem slišal partizanske pesmi, npr. Nabrusimo kose. Govoril je ustanovitelj Cankarjevega bataljona Stane Žagar. Vseh njegovih besed se ne spomnim, vem le to, da je dejal, da Nemci hodijo spodaj po dolini s puškami v rokah, gor v Dražgoše pa si ne upajo. "Če pa pridejo, jim bomo že pokazali!" je še dodal. Rekel je tudi, da smo že skoraj dva tedna tako rekoč v Dražgoški republiki. Slednje se je meni zdelo zelo čudno, saj smo se v šoli učili o kraljevini, moj ata pa je omenjal celo cesarja. Kaj je to republika, se mi še sanjalo ni. Žagar je na mitingu govoril tudi o komunizmu ter skorajšnjem porazu Nemcev in posledičnem koncu vojne. Ko sem prišel domov, sem povedal, kar sem slišal. Ata Žagarjevim besedam ni kaj dosti verjel. Dejal je, da so Nemci pred Moskvo še močni in da ni pričakovati, da bi bilo kar v nekaj tednih vojne že konec.

Dražgoška bitka – začetek tragedije, beg iz Dražgoš

PETEK, 9. JANUAR 1942

Čez noč je zapadlo okoli 25 centimetrov suhega snega. Zjutraj okoli sedme ure, ko se je zdanilo, sem šel s samotežnimi sanmi na delo. Pod Krasjo so odrasli kopali šoder (gramoz), otroci pa smo ga s samotežnimi sanmi vozili v Slapotje in z njim nasipali vaško pot. Ko smo se šele zbirali in še nismo začeli delati, je pritekel sodelavec Šimnov Nace (Nace Habjan) ter povedal novico: "Nemci so že na Rudnem. Imajo tudi kanone (topove)." Prestrašili smo se in takoj stekli nazaj domov. Malo pod domačo hišo sem srečal skupino partizanov, ki jih

je nekdo vodil; pozneje sem videl, da na borbene položaje. Moj oče so tega vodjo ustavili in ga vprašali, kaj bo zdaj. Odgovoril je, da se bodo partizani pač malo "usekali" z Nemci. Na očetovo vprašanje, kaj bo z nami, pa je odgovoril, naj se ta čas zaradi varnosti umaknemo v kleti. Psa pa naj zapremo v hlev, da ne bo lajal in s tem izdajal partizanskih položajev.

Okrog osme ali devete ure so se že zaslislali prvi strelji in ragljanje strojnic. Pozneje smo izvedeli, da so Nemci streljali na rudenske otroke, ki so s samotajnimi sanmi vozili drva s Prešnikove senožeti proti Vovčku. Nemci so jih ustavljali, otroci pa so se zbalii in zbežali. Na srečo nobenega izmed njih niso zadeli. Med temi otroci sta bila tudi Ambruščev Rafko (Rafko Eržen) in Šoštarijev Joža (Jože Fajfar).

Čez dan je bilo vedno huje. Nemci so začeli streljati tudi s topovi. Najbolj je pokalo na Površnici, v

Slemenu in na Jelenščah. Zvedeli smo, da se je od granate vžgala in nato zgorela Žerelnikova hiša v vasi Na pečeh. V vasi Pri cerkvi je bilo še razmeroma mirno.

Pri nas smo ta dan v glavnem prebili v kuhinji, ki se nam je zdela še najbolj varna. K nam so prišli tudi sosedovi (Rovtarjevi), in sicer mati s tremi otroki (najstarejši je imel tri leta, najmlajši pa tri mesece) ter pestrna Stanka Lotrič. Pod noč je pokanje ponehalo. Dobro se spominjam, da je ta večer v Dražgošah še zvonilo ave. Zadnjič! Otroci smo šli spat v svoje postelje. Ko sem že ležal, mislim, da je bilo okrog osmih ali devetih zvečer, pa je spet začelo pokati. Tokrat čisto blizu nas, na zahodni strani Dražgoš. Nemci so prišli po grapi z Rudna v Češnjico in z zahodne strani hoteli prodreti v Dražgoše. Partizani so jih odbili in Nemci so se umaknili. Zatem Nemci s te strani niso več poskušali priti v vas.

Stare Dražgoše, h. št. 46 - Žerelnikova hiša, ki so jo prvo pogoltnili ognjeni zublji že prvi dan napada na vas. Foto: arhiv Janka Pintarja

SOBOTA, 10. JANUAR 1942

Drugi dan. Spominjam se, da je dopoldne rahlo snežilo, bilo je megleno, kmalu po poldnevu (okrog enih) pa se je delno razjasnilo. Spet se je slišalo streljanje z vzhodne strani Dražgoš. Na mizi v kuhinji smo imeli ravno kosilo, mama je spekla celo pečenko. Nenadoma so topovske granate začele padati okrog naše hiše. Kar kadilo se je. Ena izmed granat je padla med hišo in hlev. Ves plaz se je v trenutku usul z obeh streh, potrgalo pa je tudi zunanjo električno napeljavo. Hrano smo pustili nedotaknjeno in zbežali v klet. Pod noč se nam je pridružil tudi sosedov Janez (Janez Thaler), ki se je z dela na Jelovici vrnil k svoji družini. Povedal je, da na poti proti Češnjici (pod goro) ni Nemcev. Tudi ta večer je pod noč streljanje ponehalo.

NEDELJA, 11. JANUAR 1942

Tega jutra so Nemci začeli s topovi silovito napadati že pred sedmo, ko je bilo še malo mračno. Kmalu se je od granate vžgala sosedova (Mihova) "štala". Naš ata in sosedov Janez sta pohitela, da bi pogasila, a so Nemci ves čas streljali, da so krogle iz pušk in strojnic kar žvižgale. Tako si nista upala blizu.

Takoj zjutraj smo mi in sosedova družina šli v klet in v njej ostali cel dan. Ves čas smo molili, največ za srečno zadnjo uro. Ničkolikokrat smo zmolili kesanje. Nikoli pozneje v življenju nisem bil tako vdano in lepo pripravljen na krščansko smrt. Kazalci na uri se niso hoteli nikamor premakniti. Tako dolge nedelje v mojem življenju še ni bilo. Upali smo, da bo z nočjo, tako kot prejšnja dneva, streljanje ponehalo. V Dražgošah je tudi ta dan pogorelo več hiš. Spominjam se, da v vasi Pri cerkvi Tinetova in hiša Na Gabrci.

Malo pred mrakom sta prišla k nam v klet Jakčev oče Andrej (Andrej Kavčič) in njegov sin Tone (Tone Kavčič). Vrnila sta se z Jelovice iz Hkavščevih grabenj, kjer sta samotež vozila les. Tudi ta dva sta povedala, da je smer zahodno od Dražgoš še vedno prosta. Tako smo se mi in sosedovi odločili, da zgodaj zjutraj zbežimo na Jelovico v smeri proti Rovtarici. S težkim srcem se človek odloči zapustiti svoj rodni dom in si s tem rešiti golo življenje. Mlajše otroke so zaradi varnosti dali spat v hiši po tleh. Ata je večkrat šel pogledat, kaj se dogaja zunaj. Okrog osme ure zvečer pa je prišel sosed Blažicev oče s petrolejsko svetilko v roki in nas obvestil: "Bežimo! Nemci so že v Jelenščah. Takoj so vse moške postavili v vrsto in jih postrelili. Tako je povedal Blažev Evgen (Evgen Luznar), ki je bil že v vrsti in je pobegnil."

Takoj smo ukrepali. V naglici smo oblekli otroke, nekaj najnujnejših stvari (hrano, odeje) zmetali v koše ter zbežali od doma. Oblečeni smo bili v najslabša oblačila, saj smo mislili, da je za v klet vse dobro, za "v Jelovco" pa tudi. Koši so nam ščitili hrbte, pa tudi za nošnjo so bili najbolj pripravi. Tudi ženske so majhne otroke nosile kar v koših. Spominjam se, kako so otroci jokali zaradi mraza. Jakčevi Marici (Marica Kavčič) je nekje za Jazbenkom iz koša padel bratec Rafko (Rafko Kavčič), star eno leto in nekaj mesecev.

Ko smo na vrhu Kališnika prišli na glavno pot, smo dohiteli nekaj sosedovih družin. Spominjam se pogleda nazaj proti vasi: iz Jelenšč so letele rakete, ki so jih izstreljevali Nemci. Po Slemenu so goreli seniki, v vasi Na pečeh pa se je izrazito videla Štihel-nova goreča hiša.

Šli smo s svetilkami, in sicer zato, ker smo mislili, da je tako bolj varno. Tako vsak lahko ve, da smo civili. Partizanov, ki naj bi nas po nekaterih pisanjih spremljali, jaz nisem videl. Lahko pa so se umikali pred nami ali pa za nami. Pot je bila naporna.

V Češnjici so se družine začele razhajati. Jorcevi in Lojzetovi so šli v Lojzetovo bajto, Kališnikarjevi so šli v Matocevo bajto v Podmulez, Jakčevi in Gabrški teti pa so po Beštrovi poti odšli v Hkavščeva grabna. Ostali begunci smo odšli na Rovtarico, kamor so kmalu za nami prišli tudi Lojzetovi, saj se je v njihovi bajti, ki je bila vsa v snegu, preveč kadilo. Na Rovtarici je bilo več delavskih bajt in gozdarskih koč. Mi smo bili čez noč v gozdarski koči. Družine, ki so imele svoje člane (po večini očete) zaposlene v gozdni upravi Bohinjska Bistrica, so tu dobile začasna zatočišča.

Že takoj v ponedeljek, 12. januarja 1942, okrog poldneva smo se Miklavževi odpravili proti Podlonku, kjer je imela naša mama sorodnike. Devet nas je krenilo na to pot: moj ata Janez, moja mama Frančiška, jaz in moja dvojčica Ivanka (takrat sva bila stara trinajst let in pol), 10-letna sestra Jožica, 8-letni brat Tine in najmlajši, 4-letni brat Karel. Z nami pa sta šla tudi sosedova (Markova) 16-letni Janko in 14-letni Jaka, ki sta svoji sestri Meti (poročena je bila pri Mihui) pri begu na Jelovico pomagala nositi njeni hčerki. Tudi onadva sta imela sorodnike v Podlonku. Šli smo po gazi, po kateri so Podlončani hodili na delo na Rovtarico. Vrnili smo se torej nazaj v Gatoš, šli čez Ispo, za Ledino preko Jesenovca do Podlonka. Med potjo (nekje za Ledino) smo srečali tri Dražgošane: Jorcevega očeta Tomaža iz "naše vasi" ter Markonovega očeta Silvestra in Koritnikovega očeta Franceta, oba iz "gune vasi". Povedali so, da so bili v Podlonku in da je tam vse mirno. Po tem srečanju smo se med seboj pogovarjali: bogve, ali Markonov oče že kaj ve, kaj se je prejšnji dan popoldne oz. zvečer v Jelenščah zgodilo z njegovima najmlajšima sinovoma. Francelj in Tonček sta bila namreč ubita.

Nastanitev v Podlonku

Ob prihodu v Podlonk – tja smo prišli proti večeru – smo vprašali za Anžonovo hišo. Ko smo jo našli ter stopili v vežo, smo pred hišnimi vrati zagledali puškomitraljez in nekaj pušk. V hiši so se ob peči in na njej grelji partizani. Govorica jih je izdajala, da so Poljanci. Moj oče jih je rotil, naj se umaknejo iz vasi, da ljudje še tukaj ne bodo tako nesrečni, kot smo Dražgošani. Nič niso oporekali. Takoj so odšli iz hiše.

Podlončanom smo se begunci smilili. Gostoljubno so nas sprejeli in nas tudi takoj postregli. Po drugi strani pa so se nas bali, saj so Nemci razobesili razglas, na katerem je pisalo, da bo tisti, ki bo sprejel begunce iz Dražgoš, kaznovan po zakonu – tudi s smrtjo.

Prvo noč smo tako prespali pri Anžonu, takoj drugi dan, v torek, pa smo šli h Gotnarju. Tam so imeli več prostora, imeli so tudi trgovino. Gospodar Franc Eržen (Gotnar) je takoj odšel na občino v Železnike. Tam sta se s takratnim županom Jožetom Demšarjem, Blažkovim s Češnjice, dogovorila, da nam je prijavil začasno bivališče. To sta uredila tako, da sta napisala, da smo v Podlonk prišli že teden prej, kot smo v resnici. S tem je bil krit gospodar Gotnar in mi. Tudi to naj bo županu Jožetu Demšarju, ki je kasneje celo padel pod partizanskimi krogli, šteto v dobro.

Spomnjam se, da smo ta torek (13. januarja 1942) popoldne šli na Prtovč. Ata in mama sta se šla k Štancarju fotografirat za osebno izkaznico. Nebo je bilo sivo-megleno oblačno. Bilo je hladno. Pihala je burja. Ko smo s Prtovča pogledali proti severu, smo videli, da se izza Novakovega griča dvigajo trije ogromni stebri dima. To so bile goreče Dražgoše: vas Pri cerkvi, vas Na pečeh in Jelenšče. Ogorke od sena je veter prinašal celo do Prtovča.

Zvečer smo prvič spali pri Gotnarju. Soba, kjer smo spali, je imela okno proti severu. Ko se je stemnilo, so bili oblaki rdeči, nebo pa je žarelo kot nekaj let pred vojno (severni sij). Dražgoše so gorele. V ognjenih zubljih so izginjali žulji in trud stoletij. Do

mačini so nas tolažili, da ne gori naša vas, temveč da gori nekje drugod. Mi pa smo dobro vedeli, da ostajamo brez rojstne hiše, brez doma. Tisto noč nismo nič spali. Jokali smo, pa vendar smo bili srečni, saj smo bili vsi člani družine živi in skupaj. V nekaterih drugih družinah pa so bile že ogromne boleče vrzeli. Takrat pa še vsaj za polovico žrtev nismo niti vedeli, tako tudi ne, da so v tem ogromnem ognju gorela tudi trupla pobitih nedolžnih Dražgošanov.

V sredo, 14. januarja 1942, sva šla z mamo nazaj na Rovtarico, da bi izvedela, kaj se dogaja v Dražgošah. Vse novice so bile žalostne in boleče. Pod noč sva se vrnila v Podlonk. Tistega večera je na Rovtariči prišlo do dogodka, ki je kruto posegel v življenje Kolendrove družine iz Dražgoš. Nemci, ki so prišli na Rovtarico iz smeri Martinška, so ob vdoru v delavsko naselje hudo ranili mamo Marijo Šolar, ki je nekaj dni za tem umrla v bolnišnici na Golniku.

Miklavževi smo gostoljubje pri Gotnarju v Podlonku uživali še cel mesec.

Selitev na Jamnik – s trebuhom za kruhom

Okrog svečnice (torej v začetku februarja 1942) smo se Miklavževi iz Dražgoš preselili na Jamnik k Pravharju, kjer je bila doma moja mama. Starejše otroke so nas kmalu dali služiti. Ivanka je šla za pestrno v Vošče k Boštetu, Jožica k Resmanu v Zapuže, jaz pa sem šel za pastirja k Alešu na Češnjico pri Podnartu. Zvedeli smo tudi, da so nemški minerji začeli rušiti požgane dražgoške hiše.

Vojni še ni bilo videti konca. Pomladi leta 1942, ko so bile Dražgoše že popolnoma porušene, so Nemci dovolili, da smo domačini smeli obdelovati svojo zemljo. Tudi naša družina jo je hodila obdelovat z Jamnika. 11. decembra leta 1942 so nemški policisti zbrali skoraj vse moške z Jamnika in jih odpeljali v zapore v Begunje. Med njimi je bil tudi moj ata. Moški so bili v Begunjah zaprti do 10. marca 1943, ko so jih nekaj odpeljali naprej v Dachau, ostali pa so lahko odšli domov. Med temi srečneži je bil tudi moj

Miklavževa družina v
pregnanstvu
na Jamniku.
Posneta v
aprilu 1943.
Foto: arhiv
Janka Pintarja

ata. Junija sem se vrnil s Češnjice k svojim domačim na Jamnik, da sem jim pomagal pri obdelovanju zemlje v Dražgošah. Moj ata je vedno napovedoval, da se bo z Jamnikom zgodilo tako, kot se je z Dražgošami, kajti tam in v okolici so se velikokrat zadrževali partizani. Posebej ob koncu leta 1943. Takrat so bile ustanovljene že nekatere partizanske brigade. Ena izmed njih je bila na Jamniku prvič 22. decembra 1943. Zvečer istega dne so bili za njo že Nemci. Partizani so se takoj umaknili na Jelovico.

Ob koncu leta, natančneje 28. decembra 1943, je zgodaj zjutraj začelo pokati pri Sv. Mohorju in v Zabrekvah. Videli smo, da gori Duševceva "štala". Na našo grozo in grozo domačinov so se na Jamnik vrnili partizani. Kmalu za njimi so prišli Nemci. Spet je pokalo. Tudi po novem letu se je v vasi večkrat po nekaj dni zadrževala Prešernova brigada. Februarja so bili v vasi že več kot 14 dni skupaj in nič več se niso bili pripravljali seliti. Nemci (žandarji iz Besnice) so vaščanom pošiljali pošto, naj se brigada umakne, sicer bodo vas požgali. Nekaj gospodarjev, ki so se bali za življenje članov svojih družin in usodo domačij, se je zbralo in šlo v štab brigade povedat, s čim Nemci grozijo. Partizane so prosili, naj se

umaknejo. Ti pa vaščanom niso hoteli prav nič prisluhniti. Mojemu stricu Jakobu, ki je bil pobudnik te skupine, je neki član štaba celo dejal, da bi bilo treba takega človeka, kot je on, postaviti pred zid. Življenje mu je verjetno rešilo le to, da je imel sina v partizanih.

Ponovno begunci, začasno zatočišče pri Zakovniku

Zgodilo se je tisto, česar smo se tako bali. V nedeljo, 27. februarja 1944, okrog osme ure zjutraj so se zaslišali strelji. Ob novici, da so Nemci v Nemiljah, so se partizani začeli takoj umikati na Jelovico. Mi smo šli v klet. Nemci so začeli vas obstreljevati iz Nemilj – tudi z minometi. Granata je najprej zažgala Jernejčkovo "štalo". Ker se v vasi nismo počutili več varne, smo zbežali proti zahodu, po poti proti Podblici. Takrat na tej poti ni bilo nobenega Nemca. Naša družina je bežala k Pircu. Ko smo prišli tja, so bile tam že tri ali štiri druge družine, ki so pribežale z Jamnika. Kmalu po našem prihodu je k Pircu prišla njihova sosedka, Lucija Bertoncej, Zakovnikova

mama, in dejala: "Eno družino sem začasno jaz pripravljena sprejeti pod streho." Naša družina je povabilo hvaležno sprejela in šli smo z njo – k Zakovniku v Podblici. Zakovnikova mama je bila doma sama s štirimi majhnimi otroki in s taščo. Njen mož je bil v partizanih.

Še istega dne so Nemci na Jamniku požgali skoraj vse hiše. Tudi nam je zgorelo vse, kar smo v dveh letih spravili skupaj. Tako nam je v tej vojni že drugič vse pogorelo. Na Jamniku so poleg naše družine stanovale še tri družine iz Dražgoš. Grogovčevim (Lotrič), ki so začasni dom našli v Pstoti, in Ožbicevim (Habjan), ki so stanovali pri Urbanovcu, je tako kot nam vse pogorelo. Blažičevi iz Dražgoš pa so na Jamniku stanovali v majhni hiši, ki pa ob požigu vasi ni pogorela. Gospodarja (Blažičevega očeta) je ubil drobec granate malo pred koncem vojne (19. marca 1945).

Naš ata je Zakovnikovi mami že prvega dne dejal, da je zaradi njene dobrote ne bo nikoli pozabil. In res je ni. Pri Zakovniku smo gostoljubje uživali do velike noči.

Selitev na Rudno k Markcu, vrnitev v Dražgoše

Markcovi z Rudna so našo družino povabili, da lahko pridemo stanovat k njim. Vabilo smo sprejeli, saj je bilo od tam bližje hodit obdelovat zemljo v Dražgoše. Na Rudno smo tako prišli za veliko noč leta 1944. Tam smo bili dve leti. Ko smo spomladi leta 1946 v bližini razvalin stare hiše postavili skromno leseno barako, smo se 9. maja 1946 preselili v Dražgoše.

Strah pred komunizmom in ponemčevanjem, strah pred vojno

Prve upornike na Jelovici smo otroci občudovali kot junake. Nemci so jih imenovali "banditi" ali "komunisti" ter jih preganjali kot zveri. Tudi mi smo jim sprva rekli komunisti, ime partizan pa sem pr-

vič videl napisano okrog novega leta 1942 na paroli, ki je bila pripeta na šolski ograji v Dražgošah. Pisalo je: "Živeli partizani!" Takrat nisem vedel, kaj ta beseda pomeni. Pozneje smo partizanom rekli tudi "gošarji". Partizanov se kot posameznikov nismo bali, bali pa smo se komunizma, kajti veliko slabega smo slišali in brali o komunizmu in o boljševizmu.

Nikakor pa nismo bili navdušeni za kolhoze. Kmalu v začetku druge svetovne vojne, ko so Nemci zasedli Poljsko in so Rusi Poljakom udarili v hrbet, je pri nas v časopisu izšla priloga z naslovom Ukrajina joka. Tu so bila opisana vsa grozodejstva Rdeče armade nad poljskimi oficirji v Katinskem gozdu.

Prav zaradi navedenega strahu pred komunizmom je moj ata nekaj dni pred dražgoško tragedijo, ko sta k nam prišla na obisk dva partizana, vprašal, kaj bo po vojni z vero. Eden je odgovoril: "Bili smo v neki hiši, pa je tovariš rekel, da bodo po zmagi vse nabožne slike letele dol s sten. Tega tovariša smo zato takoj ustrelili."

Seveda pa smo se bali tudi Nemcev, ki so bili za nas nezaželeni okupatorji. Bali smo se ponemčevanja, nadaljnjih selitev in streljanja talcev. Nemcev pa nas je bilo strah predvsem takrat, ko so bili v vasi partizani. Vedeli smo, da bodo za partizani prišli Nemci, ki se bodo nad nemočnimi domačini in nad vasjo lahko kruto znesli. Seveda pa smo vsakega postregli in mu dali tisto, kar je zahteval. V vsaki vojni je pač tako, da ima v soočenju s civilisti prav tisti, ki ima v rokah orožje. Naša družina, tako kot vse ostale družine, ki sem jih poznal, si je zato želela predvsem miru. Poudariti pa želim tudi to, da so bili t. i. nemškutarji zelo zelo redki.

Osebno razmišljanje

Kdo je torej kriv za dražgoško tragedijo? V prvi vrsti vsekakor Nemci kot okupatorji. Žrtev med nedolžnimi domačini pa zagotovo ne bi bilo, če bi partizanski štab prislunil prošnjam številnih draž-

goških gospodarjev. Pikcev oče Andrej mi je večkrat pravil, kako je na mitingu prosil in prepričeval partizanski štab, naj se bataljon umakne iz vasi. Potrebno hrano so bili Dražgošani pripravljene partizanom celo voziti na Jelovico. Pikcev oče je dejal, da so ga ob takih predlogih partizani tako obstopili, da je moral utihniti in odnehati. Tudi sam se spominjam pogovorov starejših ljudi, ki so že pred dražgoško tragedijo trdili, da partizani za vas ne pomenijo nič dobrega. Pa kako prav so imeli.

Ob koncu spominskih zapisov bi se rad iskreno zahvalil vsem, ki so nam v letih našega begunstva kakor koli pomagali ali nas celo gostoljubno sprejeli pod streho. Prav tako iskrena hvala tudi vsem, ki so nam ob koncu vojne pomagali graditi najprej barako, nato pa še hišo. Vsem, ki so nam med vojno ali po njej kakor koli pomagali, pa so v teh spominih omenjeni ali ne, so še živi ali pa že pokojni, se v imenu Miklavževe družine in v svojem imenu najlepše zahvaljujem.

Iz arhiva

Muzejskega društva Železniki

Trnje, na Placu. Bajželnova (Pekova) hiša – pekarna.